

of management personnel in the Soviet Ukraine in the process of the institutional analysis.

Keywords: administrative elite, the communist party nomenclature, recruitment institute, main management personnel, personnel reserve.

Розвадовський В.І.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ СТОРИНУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

УДК 342.536.1.

Конституційне провадження регулюється Законом України «Про Конституційний Суд України» [1] та Регламент Конституційного Суду України[2]. Відповідно до Конституції України та базового законодавства провадження здійснюється у двох формах: конституційного подання та конституційного звернення.

Стаття 40, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначає суб'єктів права на конституційне подання. Ними з відповідних питань можуть бути Президент України, Кабінет Міністрів, не менш як сорок п'ять народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування.

До другої групи відносяться суб'єкти, уповноважені звертатись із конституційним зверненням, зокрема, громадяни, іноземці, особи без громадянства (ст.43[2]).

Окрім того варто зауважити, що відповідно до чинного законодавства суб'єктами права на конституційне звернення з питань надання висновків Конституційним Судом України у справах щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Суб'єкт права на конституційне подання чи конституційне звернення має право відкликати подане ним подання чи звернен-

ня письмовою заявою у будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Слід зазначити, що процесуальні права та обов'язки суб'єктів права на конституційне подання та конституційне звернення як учасників конституційного провадження врегульовані переважно Регламентом Конституційного Суду України [2]. Так, відповідно до параграфу 34 Регламенту Конституційного Суду України учасники конституційного провадження мають рівні процесуальні права і обов'язки. Сторони конституційного провадження мають право: знайомитись з матеріалами справи, давати усні та письмові пояснення, викладати свої думки з питань, що розглядаються; ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження, заявляти клопотання, а також користуватись іншими правами, передбаченими Законом України «Про Конституційний Суд України» та Регламентом Конституційного Суду України [3]. Учасники конституційного провадження можуть подавати письмові пояснення, які приєднуються до матеріалів справи, знайомитись з поясненнями інших учасників провадження.

Якщо право суб'єкта звернутись до Конституційного Суду України з конституційним поданням або конституційним зверненням регламентоване, то статус представників суб'єктів залишився поза межами регулювання Законом України «Про Конституційний Суд України». Частиною другою статті 71 цього Закону зазначено тільки, що суб'єкти права на конституційне подання у справах щодо конституційності законів, інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим призначають до трьох представників для участі у розгляді справи. Водночас слід звернути увагу ще на таку обставину. Регламентом Конституційного Суду України (параграф 32) визначено, що учасниками конституційного провадження є сторони конституційного провадження, а саме: суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення, які звернулися до Конституційного Суду України; органи або посадові особи, якими були прийняті чи підписані правові акти, кон-

ституційність яких оспорується [2]. Учасниками конституційного провадження є також особи, залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи (свідки, експерти, перекладачі тощо). Тобто Регламентом Конституційного Суду України не передбачено участі представників суб'єктів права на конституційне подання чи конституційне звернення на відміну від Закону України «Про Конституційний Суд України» [3, с.11].

Крім цього, Конституцією України до структури органів державної влади віднесено прокуратуру, суди загальної юрисдикції, місцеві державні адміністрації. Чинне законодавство наділяє не усі органи державної влади, передбачені Конституцією України, правом звертатись до єдиного органу конституційної юрисдикції, але надає їм конкретне місце в механізмі державної влади.

Як єдиний орган конституційної юрисдикції Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Тим самим Конституційний Суд забезпечує коригування законодавства через джерело вищого права – Конституцію України, що дає можливість зміцнювати конституційно-правову основу діяльності усіх державних органів і посадових осіб [4, с. 6].

Здійснюючи правозастосовчу діяльність, прокуратура, суди, місцеві державні адміністрації безпосередньо стикаються із численними прогалинами і колізіями чинного законодавства. Частково існуючі проблеми розв'язуються шляхом прийняття постанов пленумом Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, конкретизацією норм законів у підзаконних актах. Водночас інколи підзаконна нормотворчість переважає, а відповідними підзаконними актами значно розширюється чи, навпаки, звужується сфера правового регулювання, що також негативно впливає на результативність правозастосовчої діяльності. Крім того, прийняття відповідних актів вищими судовими інстанціями не дає змоги розв'язати проблеми, які є наслідком невідповідності Основному Закону певної норми права, встановленої у актах чинного законодавства.

Нині діюче законодавство передбачає досить широке коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду України встановле-

не з питання офіційного тлумачення Конституції та законів України. Ними є: Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, інші державні органи, органи місцевого самоврядування. Зазначена категорія суб'єктів має право звертатись із конституційним поданням.

Встановлення такої ознаки державного органу, як «інші» фактично надає право звернення до Конституційного Суду України органам виконавчої влади, прокуратури, органам судової влади будь-якого рівня звертатись із конституційним поданням щодо тлумачення Конституції та законів України.

Однак, Законом України «Про Конституційний Суд України» серед суб'єктів, які мають право звернутись до єдиного органу конституційної юрисдикції, відсутні громадські об'єднання. Якщо звернутись до досвіду функціонування інституту конституційної юстиції у Російській Федерації, то такі суб'єкти передбачені, зокрема, частиною першою статті 96 Закону про Конституційний суд Російської Федерації [5.с.51]. На відміну від законодавчого врегулювання в Російській Федерації питання щодо віднесення до об'єднань громадян достатньо широкого кола суб'єктів – і органів місцевого самоврядування, і суб'єктів господарювання, законодавством України не передбачено [6].

На наш погляд настав час розширити каталог «інших» суб'єктів щодо їх права учасників конституційної юстиції.

Якщо звернутись до практики діяльності Конституційного Суду України стосовно справ про тлумачення Конституції та законів України, то можна зазначити, що найменша їх кількість стосувалась звернень органів місцевого самоврядування. Так, протягом останніх років було розглянуто біля 1000 конституційних подань та конституційних звернень, серед яких по восьми суб'єктами були органи місцевого самоврядування. З цих звернень тільки по двох були прийняті рішення. Така ситуація склалася не випадково і зумовлена межами повноважень органів місцевого самоврядування, їхньою компетенцією.

Окрім того, слід зауважити, що діяльність місцевого самоврядування стосується вирішення питань тільки місцевого значення територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, так і через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Такі межі компетенції впливають з положень норм статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Рішення і висновки Конституційного Суду України не стосуються питань розвитку певної місцевості, вони мають загальнодержавне значення.

Серед дискусійних питань формування відносин у сфері управління конституційного судочинства постає питання про існування інституту конституційної скарги, зміст якого полягає у наявності права громадянина звернутись до органу конституційної юрисдикції за захистом порушених прав і свобод, закріплених в Основному Законі. Цей інститут існує у деяких європейських державах (Австрія, Угорщина, Бельгія, Німеччина). Зокрема, М. Д. Савенко зазначає, що функціями (предметом) скарги до Конституційного Суду Іспанії є: 1) відновлення і захист основного права, яке було порушене нормативним актом, прийнятим кортесами; 2) забезпечення рівного захисту щодо кожного рішення, прийнятого урядом, виконавчими органами на місцях і відомствами; 3) правовий захист внаслідок порушення органом юстиції конституційного права; 4) захист права щодо відмови від проходження військової служби (статті 42, 44 Закону «Про Конституційний суд Іспанії»). Скарга до Конституційного суду також розглядається як захист громадянина від порушення його прав державою [8, с. 61–62].

Запровадження інституту конституційної скарги доцільно, якщо його предмет стосуватиметься порушення прав і обов'язків людини і громадянина, наданих і гарантованих Конституцією України. Порушення численних суб'єктивних прав та обов'язків, що постійно виникають залежно від трудової діяльності людей, характеру правовідносин, у які вони вступають, інших чинників, до предмета конституційної скарги входить не можуть. Щодо них чинне законодавство встановлює інший порядок оскарження, у

широкому розумінні цього терміна (маються на увазі скарги в позасудовому порядку, позови у порядку здійснення цивільного судочинства чи господарського судочинства, адміністративні позови до адміністративних судів тощо).

Таким чином, предмет конституційної скарги можуть складати спори, пов'язані із порушенням прав і свобод людини і громадянина. Права і свободи групуються у три групи: 1) особисті права; 2) політичні права; 3) економічні, соціальні і культурні права [60, с. 142–157].

До особистих прав і свобод віднесені права: на життя; на повагу до гідності людини; на свободу та особисту недоторканність; на недоторканність житла; на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на невтручання в особисте та сімейне життя; на вільний вибір місця проживання; на свободу думки і слова; на свободу світогляду і віросповідання (статті 27–35 Конституції України) [2, с. 142].

Політичними визнані права, які належать людині як члену політичного співтовариства, коли він виступає насамперед як громадянин держави. До політичних прав і свобод віднесені права: на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації; брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування; збиратись мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення (статті 36–40 Конституції України) [1, с. 147–148].

Групу економічних, соціальних і культурних прав становлять права, пов'язані з діяльністю людини в господарській сфері, її соціальними відносинами з суспільством, державою, колективами, іншими людьми, з діяльністю у сфері культури і духовного життя. До основних економічних, соціальних і культурних прав належать: право володіти, користуватись і розпоряджатись своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; на працю; на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на відпочинок; на соціальний захист; на житло;

на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; на освіту; свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (статті 41–54 КУ) [1, с. 150–151].

У теорії конституційного права визначають правовий статус іноземних громадян, осіб без громадянства як самостійні категорії. Але їхні правові статуси формуються на основі правового статусу українського громадянства (за винятком іноземців, які мають дипломатичний статус) і тому говорять про існування правового статусу особи в цілому. На підставі зазначеного можна зробити висновок про те, що право конституційної скарги може бути надане іноземцям (іноземним громадянам, особам без громадянства), але тільки тоді, коли предмет оскарження складають спори, пов'язані із порушенням прав і свобод людини і громадянина, встановлених Конституцією України. Хоча іноземці в Україні перебувають на національному правовому режимі, тобто володіють тими ж самими правами і обов'язками, що й громадяни України, однак існують певні винятки з цього правила. Визначено, що коли іноземною державою встановлено обмеження щодо реалізації прав і свобод громадян України, які перебувають за кордоном, Кабінет Міністрів може прийняти рішення про встановлення відповідного порядку реалізації прав і свобод громадянина цієї держави на території України. Здійснення іноземцями своїх прав і свобод не повинно завдавати шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам її громадян та інших осіб, які проживають в Україні. Водночас іноземці не можуть бути членами політичних партій України, не можуть обирати та бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування, а також брати участь у референдумах. На іноземців не поширюється загальний військовий обов'язок, вони не проходять військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України [1, с. 158–160].

Відповідно до Закону № 1401 Конституцію України доповнено новою статтею 151-1. Вона передбачає право особи звернутися з конституційною скаргою до Конституційного Суду України, якщо, на її думку, остаточне судове рішення в її справі суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана за умови, що інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Ми вважаємо що завдяки судовій реформі, яка сприяла запровадження інституту конституційної скарги буде гарантією розвитку демократії на конституційних засадах, оскільки є складовою механізму реалізації такого принципу правової держави, як зв'язаність усіх гілок влади Основним Законом з питань реалізації конституційних приписів щодо основних прав і свобод людини і громадянина. Фактично конституційна скарга виступатиме не тільки засобом захисту конституційно визначених прав і свобод індивіда, а й гарантією конституційного ладу в державі, оскільки Конституційний Суд прийматиме рішення стосовно порушень основних прав або інших захищених конституцією прав людини і громадянина, допущених органами державної влади, шляхом видання законодавчих актів, актів управління, прийняття судового рішення.

Таким чином, у контексті аналізу прав та обов'язків суб'єктів і учасників конституційного провадження, можна прийти висновків, що за критерієм наявності процесуальних повноважень щодо звернення у певній формі виділено дві групи суб'єктів: 1) суб'єкти, уповноважені звертатись із конституційним поданням; 2) суб'єкти, уповноважені звертатись із конституційним зверненням. В даному випадку, правореалізаційний процес набуває особливого значення для подальшої інституціоналізації та розвитку конституційного процесу як родового явища, оскільки ідеться про судову процесуальну діяльність, змістом якої виступає реалізація конституційного права на звернення і конституційного права на судовий захист у порядку конституційного звернення до Конституційного Суду України.

1. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 30.09.2016) - zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр

2. *Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради. - 1996. - № 49. - Ст. 272. В останній редакції від 30.09.2016 р.*
3. *Регламент Конституційного суду України в редакції від 13.06.2013 зі змінами та доповненнями. // Рішення Конституційного Суду України. - 2013. - № 23.*
4. *Селіванов А. Конституційне правосуддя і конституційна юрисдикція в Україні (доктринальне визначення) / А. Селіванов // Право України. - 2010. - № 6. - С. 34-44.*
5. *Закон РСФСР от 6 мая 1991 года О Конституционном Суде РСФСР (рос.)*
6. *Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія / М. М. Гультай ; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. - Х. : Право, 2013. - 424 с.*
7. *Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія / М. М. Гультай ; НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. - Х. : Право, 2013. - 424 с.*
8. *Кузнецова Ю. Інститут конституційної скарги: теоретичні аспекти проблеми / Ю. Кузнецова // Вісник Конституційного Суду України. - 2013. - № 4. - С. 91-101.*
9. *Джерело: <http://www.kadrovik01.com.ua/article/184-qqq-16-m9-14-09-2016-sudova-reforma-2016-yakih-zmn-ochkuvati>*

Розвадовський В.І. Теоретико-правове дослідження процесуальних прав та обов'язків сторін у конституційному провадженні

Стаття присвячена теоретичним дослідженням процесуальних прав та обов'язків суб'єктів у конституційному провадженні. Аналізується каталог форм звернень суб'єктів з конституційним поданням та конституційним зверненням. Особлива увага зосереджена на вивченні статусу представників – суб'єктів, як однієї з невіршених на даний час проблем. Адже представники суб'єктів конституційного провадження залишаються поза межами регулювання Законом України «Про Конституційний Суд України».

Охарактеризовано інститут конституційної скарги, як один із елементів судової реформи в Україні.

Ключові слова: Конституційний Суд України, суб'єкт, конституційне провадження, представники, конституційна скарга, громадські організації, громадські об'єднання.

Розвадовский В.И. Теоретико-правовое исследование процессуальных прав и обязанностей сторон в конституционном производстве

Статья посвящена теоретическим исследованиям процессуальных прав и обязанностей субъектов в конституционном осуществлении. Анализируется каталог форм обращений субъектов с конституционным представлением и конституционным обращением. Особенное внимание сосредоточено на изучении статуса представителей - субъектов, как одной из нерешенных на данное время проблем. Ведь представители субъектов конституционного осуществления остаются вне пределов регулирования Законом Украины «О Конституционном Суде Украины».

Охарактеризован институт конституционной жалобы, как один из элементов судебной реформы в Украине.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, субъект, конституционное осуществление, представители, конституционная жалоба, общественные организации, гражданские объединения .

Rozvadovsky V.I. Theoretical studies of procedural and legal rights and obligations of the parties in constitutional proceedings

This article is a theoretical study of procedural rights and obligations of constitutional justice. Investigated catalog of hits constitutional petition forms and constitutional appeal. Particular attention is paid to state representatives - as one of the outstanding problems at present. Representatives constitutional proceedings are outside the regulation of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine.»

Characterized institute constitutional complaint as one of the elements of judicial reform in Ukraine.

Among the controversial issues of formation of relations in the sphere of the administration of the constitutional proceedings the question arises about the existence of the Institute of constitutional complaint, the content of which is the existence of the right of a citizen to apply to the body of constitutional jurisdiction for the protection of violated rights and freedoms enshrined in the basic Law. This institution exists in some European countries (Austria, Hungary, Belgium, Germany). In Particular, N. D. Savenko said that the functions (subject of the) complaint to the constitutional Court of Spain is the: 1) restoration and protection of a fundamental right which has been violated by a normative act adopted by the Cortes; 2) ensuring equal protection for each decision adopted by the government, Executive bodies and agencies; 3) legal protection due to the violation of the judicial body of constitutional law; 4) protection of the rights concerning the refusal of military service (articles 42, 44 of the Law «On the constitutional court of Spain»). Complaint to the constitutional court is also regarded as protection of the citizen against violation of his rights by the state [8, p. 61-62]. Introduction of Institute of constitutional complaint, it is advisable if it will apply to violations of the rights and duties of man and citizens, provided and guaranteed by the Constitution of Ukraine. The violation of numerous legal rights and obligations that continually arise depending on the working lives, the nature of the relationships in which they are entering, other factors to the subject of the constitutional complaint can not enter. Against them, the current legislation establishes another procedure for

appeal in the wide sense of the term (refers to complaints of extrajudicial claims in the exercise of civil litigation or commercial litigation, administrative action in the administrative courts and the like). Thus, the subject of constitutional complaints may be disputes related to the violation of the rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, the subject, the constitutional proceedings, representatives, constitutional complaint, NGOs, citizens' associations.